

LA LLENGUA CATALANA A L'ESCOLA DESPRÉS DE LA LLEI DE QUALITAT DE L'EDUCACIÓ

Eva Pons

Departament de Dret Constitucional i Ciència Política
Universitat de Barcelona

1. ELS PRINCIPIS JURÍDICS DE LA LLENGUA A L'ENSENYAMENT¹

L'aplicació de la Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de la qualitat del sistema educatiu (en endavant, LOCE) ha tornat a suscitar el debat sobre l'ensenyament del català a l'escola. La premsa i els mitjans de l'àmbit educatiu s'han fet ressò, darrerament, de l'increment que suposa de les hores de llengua castellana en els currículums escolars, fet que comportaria la reducció de les hores de llengua catalana. Tot i que la polèmica actual recorda d'altres intents del Govern estatal d'uniformar els continguts de l'ensenyament, en el cas dels ensenyaments lingüístics el paper crucial de l'escola en el procés de normalització de la llengua catalana afegix elements nous al debat sobre el repartiment de responsabilitats en la confecció dels currículums escolars. L'objectiu principal d'aquestes pàgines és analitzar l'abast dels canvis normatius introduïts per la LOCE en els nivells d'educació primària, secundària obligatòria i batxillerat, per tractar de precisar-ne la incidència sobre el model lingüístic escolar vigent a Catalunya.

La sociolingüística ha caracteritzat els centres escolars i les classes com a ambients lingüísticament penetrants, atès que la llengua manté una posició central i una presència constant en el conjunt de les relacions

establertes al voltant de la tasca educativa. Les normes jurídiques que disciplinen l'escola inclouen també determinacions lingüístiques relatives a múltiples aspectes, entre els quals hi ha la llengua vehicular de l'ensenyament o la llengua com a matèria docent. Aquests dos vessants de la llengua a l'ensenyament (vinculats pedagògicament per la relació existent entre l'ús d'una llengua com a vehicular de l'ensenyament i l'aprenentatge efectiu del codi lingüístic corresponent) poden regular-se pels legisladors d'acord amb uns fins i límits fixats per la Constitució i els estatuts d'autonomia. Això ha permès que els poders públics de les comunitats autònomes dissenyin models lingüístics escolars diversos, que es defineixen habitualment a partir de la regulació de la llengua vehicular (models de conjunció, de separació i variants d'aquests), però que també impliquen unes determinades opcions respecte del tractament de la llengua com a matèria docent.

A Catalunya, i d'acord amb l'article 3 de l'Estatut d'autonomia (en endavant, EAC), que fixa la doble oficialitat lingüística i declara el català llengua pròpia, s'ha optat per un sistema en el qual el català és la llengua normal de l'ensenyament. Això es tradueix en: l'ús normal i habitual del català com a llengua docent, sense excloure el castellà; la no-separació dels estudiants per raó de llengua (model de conjunció lingüística), i l'exigència de capacitat del professorat en les dues llengües oficials. Aquest model fou l'establert inicialment per la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística

¹ En el marc del projecte d'investigació finançat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia "La contribución de las Comunidades Autónomas al desarrollo de los derechos" (BJU2003-06043).

(articles 14 a 20) i el seu desplegament reglamentari². La Sentència del Tribunal Constitucional (en endavant, STC) 337/1994, de 23 de desembre, afirmava la constitucionalitat d'un sistema que situa el català com a «centre de gravetat» del model lingüístic escolar, sempre que no s'exclouï l'ús del castellà com a llengua docent. Posteriorment, la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística (a partir d'ara, LPL) recollia els aspectes bàsics del model (articles 20 a 24).

La regulació del segon aspecte, és a dir, de la llengua com a matèria docent, s'emmarca en l'establiment dels plans d'estudi, mitjançant els quals els poders públics assenyalen els coneixements i aptituds que han d'adquirir els alumnes en els diferents nivells educatius, d'acord amb unes opcions metodològiques i de continguts que poden reflectir concepcions politicoideològiques diverses. Una de les conseqüències jurídiques, generalment admeses, del principi d'oficialitat és l'ensenyament obligatori de les llengües oficials en el marc del sistema educatiu. De l'obligació dels poders públics de preveure i organitzar aquest ensenyament de manera adequada i suficient, se'n desprèn un deure específic de coneixement per als alumnes que cursen aquests ensenyaments. En aquest sentit, l'esmentada STC 337/1994 va ratificar la competència de la Generalitat per garantir l'aprenentatge de català i castellà, en relació amb l'objectiu estatutari d'assolir la igualtat efectiva dels drets i deures lingüístics dels ciutadans (art. 3.3 de l'EAC). L'article 21.3 de la LPL disposa, així, que «l'ensenyament del català i del castellà ha de tenir garantida una presència adequada en els plans d'estudi, de manera que tots els nens, sigui quina sigui la

seva llengua en començar l'ensenyament, han de poder utilitzar normal i correctament les dues llengües oficials al final de l'educació obligatòria».

Tanmateix —i entrem així en el nucli bàsic de la qüestió que ens ocupa—, en regular l'ensenyament de les llengües oficials, el legislador autonòmic ha de respectar els «elements bàsics del currículum», com una de les competències de l'Estat que es deriven dels articles 149.1.30 i 27 de la Constitució espanyola (a partir d'ara, CE). L'any 1983 el Tribunal Constitucional feia una interpretació bastant extensiva d'aquesta competència estatal i la projectava tant sobre la fixació de continguts curriculars homogenis com sobre la dedicació horària a l'estudi d'aquests continguts³. L'alt tribunal afegia, però, que la normativa de l'Estat no pot buidar de contingut pràctic les competències de les comunitats autònomes i, en concret, la competència per regular l'ensenyament de les llengües oficials pròpies en els seus territoris⁴, que correspon a la Generalitat de Catalunya en virtut de la seva «competència plena» sobre l'ensenyament (art. 15 de l'EAC) i sobre la normalització lingüística de la llengua catalana (art. 3 de l'EAC).

En resum, els principis constitucionals i estatutaris imposen un cert equilibri entre els objectius i fins establerts per l'Estat i les polítiques educatives de les comunitats autònomes pel que fa a la configuració del model lingüístic escolar. El caràcter inestable d'aquest equilibri prové de la possibilitat que té l'Estat de modificar les normes bàsiques sobre els «ensenyaments mínims». Com exposem a continuació, amb la LOCE no solament han variat els termes concrets d'aquest equilibri, sinó que s'ha alterat

² El Decret 362/1983, de 30 d'agost, modificat pel Decret 576/1983, de 6 de desembre, que fou desplegat per l'Ordre de 8 de setembre de 1983, també modificada per l'Ordre de 6 de desembre de 1983.

³ L'argumentació sobre aquest punt, força qüestionable, fou que la fixació de l'horari es justifica per la finalitat d'aconseguir una formació comuna en un nivell determinat de tots els escolars.

⁴ STC 87/1988 i, en termes idèntics, la STC 88/1988.

l'articulació competencial constitucionalment prevista pel que fa a l'organització dels ensenyaments lingüístics.

2. LA NOVA ORGANITZACIÓ CURRICULAR DE L'ESTAT DELS ENSENYAMENTS LINGÜÍSTICS

En el marc de la reforma educativa global impulsada pel Govern del Partit Popular, la LOCE ha derogat les previsions de l'anterior Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE) i ha pretès dur a terme una reordenació general del sistema educatiu. Això es tradueix en diversos canvis de l'estructura i el contingut dels ensenyaments escolars i no universitaris.

Pel que fa a l'establiment dels currículums escolars, i atès que el tema requereix una regulació de detall i adaptacions freqüents, la Llei es limita a establir uns principis bàsics que han de concretar-se reglamentàriament. Així, l'article 8.2 de la LOCE (que substitueix l'anterior art. 4.2 de la LOGSE) disposa que: «En relación con los objetivos, contenidos y criterios de evaluación del currículo, el Gobierno fijará las enseñanzas comunes, que constituyen los elementos básicos del currículo, con el fin de garantizar una formación común a todos los alumnos y la validez de los títulos correspondientes. A los contenidos de las enseñanzas comunes les corresponde en todo caso el 55 por 100 de los horarios escolares en las Comunidades Autónomas que tengan, junto con la castellana, otra lengua cooficial y el 65 por 100 en el caso de aquellas que no la tengan».⁵

⁵ Les lleis i altres documents normatius que han estat traduïts del castellà al català per organismes oficials se citaran en català. Tot i això, quan es comparin amb lleis i documents anteriors dels quals no es té una traducció oficial, se citaran en la versió en castellà per facilitar la comparació.

Cal destacar algunes diferències significatives entre aquest precepte i la regulació anterior. La primera diferència és la substitució de l'expressió «enseñanzas mínimas» prevista a la LOGSE⁶ per la d'«enseñanzas comunes», a l'hora de determinar els ensenyaments que es configuren com els elements bàsics del currículum. El nou terme⁷ apunta més cap a la uniformitat que no pas a un mínim comú denominador que ha de fixar l'Estat.

Un segon canvi afecta el tracte diferencial que es dona a les comunitats autònomes que tenen dues llengües oficials. A l'article 4.2 de la LOGSE els ensenyaments mínims constituïen el 55% del currículum «como máximo» d'aquestes comunitats, mentre que ara els ensenyaments comuns representaran «en todo caso» el 55% del currículum.

Finalment, l'article 8.3 de la LOCE introdueix una altra modificació substancial en determinar que «Las Administraciones educativas competentes establecerán el currículo de los distintos niveles, etapas, ciclos, grados y modalidades del sistema educativo, que deberá incluir las enseñanzas comunes en sus propios términos». L'expressió final «en sus propios términos» sembla directament orientada a limitar el marge de discrecionalitat de les comunitats autònomes en la configuració del currículum.

La transcendència d'aquests canvis ha estat apreciada pel Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, en el Dictamen núm. 237, de 18 de febrer de 2003, on s'afirma que la nova regulació «suposa passar d'un sistema en el qual la regla de mínims acotava el contingut de la formació comuna que havia de ser impartida a tots els alumnes,

⁶ Anteriorment a la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació.

⁷ L'expressió es recull als articles 16.3, 23.2 i 35.6 i la disposició final tercera de la LOCE la declara d'ús preceptiu.

a través dels programes i plans d'estudi a cursar per obtenir els títols acadèmics i professionals de caràcter oficial en tot l'Estat, a un altre en el qual el contingut d'aquesta formació o ensenyament comú pot ser determinat unilateralment per l'Estat sense més limitació que l'horària i ha de ser seguit 'en els seus propis termes' per les administracions educatives», tot apuntant el risc que, a partir de la LOCE, «els continguts s'expandeixin fins al punt que no puguin ser desenvolupats i complementats per les diferents comunitats autònomes d'acord amb les seves pròpies opcions polítiques».

2.1. Educació infantil

Després de l'ensenyament preescolar, que a la LOCE presenta una doble naturalesa educativa i assistencial (art. 10), l'educació infantil constitueix un nivell voluntari i gratuït, que es cursa des dels tres fins als sis anys d'edat (art. 11). En aquest nivell els alumnes han de «desenvolupar les seves habilitats comunicatives orals i iniciar-se en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura» (art. 12.2 de la LOCE). Reglamentàriament s'estableix en aquest nivell l'àrea relativa a «el desenvolupament del llenguatge i les habilitats comunicatives» (art. 4.1.c) i s'especifiquen els ítems inclosos en els dos blocs de continguts (llenguatge oral i llenguatge escrit) de l'àrea⁸.

En aquesta regulació no hi ha cap referència a la pluralitat lingüística ni, per esmentar un aspecte rellevant, es té en compte la llengua amb què els nens accedeixen a l'escola i la influència d'aquest fet en la manera com l'infant adopta els significats socioculturals del seu entorn. Al marge d'aquesta manca d'atenció a una realitat plurilingüe cada cop més important en la nostra societat, en la regulació del Reial Decret (en endavant, RD) 828/2003 no

s'observen canvis substantius que impliquin una invasió de les competències autonòmiques o l'afectació del model lingüístic.

2.2. Educació primària

Segons la LOCE, l'educació primària comprèn sis cursos, que normalment se segueixen entre els sis i els dotze anys d'edat, organitzats en tres cicles de dos anys cadascun (art. 14). En aquesta etapa es cursen les àrees de «llengua castellana» i de «llengua oficial pròpia de la comunitat autònoma, si s'escau» (art. 16.2. d i e), i les capacitats que han de desenvolupar els alumnes són «conèixer i utilitzar adequadament la llengua castellana i, si s'escau, la llengua cooficial de la comunitat autònoma, en les seves manifestacions oral i escrita, així com adquirir hàbits de lectura» (art. 15.2.e)⁹. La concreció dels ensenyaments comuns es realitza pel RD 830/2003, de 27 de juny, d'acord amb uns criteris que resulten especialment problemàtics pel que fa al tractament de les àrees lingüístiques en aquest nivell educatiu.

En primer lloc, l'annex I del RD esmentat regula molt detalladament els continguts comuns de l'àrea de llengua castellana, amb la qual cosa pràcticament esgota la concreció de la matèria i n'impedeix el desenvolupament posterior de les comunitats autònomes. Aquest major detall es palesa a partir d'una anàlisi comparativa respecte dels continguts previstos per la regulació precedent¹⁰. La nova distribució

⁹ La LOCE conté una directriu específica en la determinació dels ensenyaments comuns relativa a la consideració especial que han de merèixer les àrees de caràcter instrumental —com les lingüístiques— i les activitats que estimulin l'interès i l'hàbit de la lectura.

¹⁰ En efecte, respecte del RD 1006/1991, pel qual s'establien els ensenyaments mínims corresponents a l'educació primària, s'han incrementat en més d'un 100% els conceptes, procediments i criteris d'avaluació del currículum fixats per l'Estat. (dins l'àrea de llengua castellana els continguts s'incrementen en un 144%).

⁸ Reial decret 829/2003, de 27 de juny.

dels continguts curriculars entre els diferents cicles de l'etapa és més rígida que en la regulació precedent. A més a més, el mandat de desenvolupar els ensenyaments comuns «en sus propios términos» pot comportar, d'una banda, la necessitat de desviar més hores (per sobre del 55% previst) per impartir els ensenyaments comuns i, de l'altra, la impossibilitat de modificar els continguts en l'àrea de castellà.

Un segon aspecte que cal destacar és el relatiu a la distribució horària prevista per a les àrees lingüístiques. El règim flexible que establia l'anterior RD 1006/1991 per a l'aplicació dels horaris corresponents als ensenyaments mínims en les comunitats autònomes amb un règim de doble oficialitat permetia disposar d'un 10% de l'horari escolar en el conjunt de la primària per organitzar els ensenyaments lingüístics, amb la submissió a una directriu de proporcionalitat, a banda d'oferir una cobertura específica als programes d'immersió lingüística en el primer cicle de l'educació primària¹¹. Actualment, l'annex II del RD 830/2003 ho regula en els termes següents: «De acuerdo con lo establecido en el artículo 8.2 de la Ley orgánica 10/2002, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación, las comunidades autónomas que tengan, junto con la lengua castellana, otra lengua oficial dispondrán para la organización de las enseñanzas de dicha lengua del 10 por ciento

del horario escolar total que se deriva de este anexo. En todo caso, el horario escolar correspondiente a las enseñanzas comunes de Lengua castellana será, como mínimo, de 275 horas para cada uno de los ciclos».

Aquesta redacció de l'annex II implica tres canvis importants respecte de la regulació precedent: *a)* es limita el nombre d'hores que s'han de dedicar al coneixement de la llengua oficial pròpia de Catalunya (el 10% de l'horari escolar total de la primària); *b)* es fixa un mínim d'hores que s'han de dedicar a la llengua castellana, de manera que s'exclou la possibilitat de redistribuir la durada d'aquesta assignatura, com es permet per a la resta d'assignatures dels ensenyaments comuns, i *c)* s'estableix una distribució tancada per cicles de les hores dedicades a la llengua castellana, de manera que les comunitats autònomes només podrien distribuir el mínim entre els diversos cursos de cada cicle.

Com a conseqüència d'això, l'àrea de llengua i literatura catalanes disposa de menys hores que l'àrea de llengua i literatura castelleses¹². Per tant, l'aplicació estricta del percentatge dels horaris escolars que estableix el RD 830/2003 no permetria que l'àrea de llengua catalana disposi del mateix nombre d'hores que l'àrea de llengua castellana. Amb això s'introdueix un tracte de desigualtat, que situa en una posició d'inferioritat la llengua catalana, pròpia de Catalunya, respecte de l'altra llengua oficial.

¹¹ «De acuerdo con lo establecido en el artículo 4 de la LOGSE, las Comunidades Autónomas con lengua propia distinta del castellano dispondrán, en relación con los horarios de las enseñanzas mínimas, de las áreas del ámbito lingüístico, del 10% del horario escolar total que se deriva del presente Anexo, para la organización de las enseñanzas de la mencionada lengua propia. En todo caso, garantizarán una distribución proporcional de dicho porcentaje entre las diferentes áreas lingüísticas. / Las Administraciones educativas podrán adaptar el horario de las enseñanzas en el primer ciclo Educación Primaria para grupos de alumnos que participen en programas lingüísticos

específicos, sin perjuicio del cumplimiento del número mínimo de horas señaladas para cada área».

¹² En efecte, el total d'hores de l'educació primària és de 5.053 (les hores corresponents a cada cicle s'obtenen si es calcula que les hores reservades als ensenyaments mínims corresponen al 65% dels horaris totals, d'acord amb l'art. 8 de la LOCE i l'art. 6 del RD 830/2003). El percentatge previst del 10% implica que a la llengua catalana li correspon un total de 505 hores (amb un màxim de 168 hores per cicle), davant de les 825 hores de la llengua castellana que l'annex II fixa per a aquesta etapa educativa (vegeu taula 1).

Taula 1. Hores de docència de castellà i català en l'educació primària segons el RD 830/2003

	Total hores docència	Mínim hores castellà	Màxim hores català
Primer cicle	1169	275	?
Segon cicle	1692	275	?
Tercer cicle	692	275	?
Total	5053	825	505

2.3. Educació secundària obligatòria i batxillerat

En l'etapa d'educació secundària obligatòria —que comprèn quatre cursos— la LOCE preveu les assignatures de «llengua castellana i literatura» i «llengua oficial pròpia i literatura de la comunitat autònoma, si s'escau» (art. 23.1. j i k), les quals també figuren com a assignatures comunes del batxillerat (art. 35.5). Les capacitats que han de desenvolupar els alumnes de l'ensenyament secundari obligatori són les de «comprendre i expressar amb correcció, oralment i per escrit, en la llengua castellana i, si s'escau, en la llengua cooficial de la comunitat autònoma, textos i missatges complexos, i iniciar-se en el coneixement, la lectura i l'estudi de la literatura» (art. 22.1.e); i pel que fa al batxillerat —constituït per dos cursos— es preveu que els estudiants desenvolupin, entre d'altres capacitats, la de «conèixer i saber utilitzar, tant en la seva expressió oral com en l'escrita, la riquesa i les possibilitats expressives de la llengua castellana i, si s'escau, de la llengua cooficial de la comunitat autònoma, així com la literatura i la lectura i l'anàlisi de les obres literàries més significatives» (art. 34.2.g).

Els RD 831/2003 i 832/2003, de 27 de juny, relatius als ensenyaments comuns de l'educació secundària obligatòria i del

batxillerat, respectivament, han introduït canvis que afecten, en primer lloc, el contingut dels ensenyaments. L'annex I d'ambdós decrets inclou una descripció bastant detallada dels conceptes que integren l'àrea de llengua castellana¹³ que, juntament amb l'exigència ja esmentada de traslladar els ensenyaments comuns «en els seus propis termes» (art. 8.3 de la LOCE) i les constriccions horàries¹⁴, limita les possibilitats de desenvolupament ulterior per les comunitats autònomes.

Segonament, pel que fa a la distribució horària dels ensenyaments comuns i les condicions d'aplicació en les comunitats autònomes amb un règim de doble oficialitat, la regulació actual s'aparta també de l'establerta anteriorment pel RD 3474/2000, de 29 de desembre, i el RD 3474/2000, de 29

¹³ Entre els objectius d'aquesta àrea es preveu una reflexió més àmplia sobre el fet plurilingüe, que concreta el mandat de l'art. 3 de la CE: «en todo caso, los alumnos han de ser capaces de apreciar las diferentes variedades lingüísticas, tanto las existentes entre las distintas lenguas, como las que se encuentran diariamente en el uso cotidiano. También, y sobre todo, el alumno ha de valorar las restantes lenguas constitucionales. En este sentido, la educación ha de favorecer el conocimiento y la valoración positiva de la realidad plurilingüe y pluricultural de España.» (annex I del RD 831/2003).

¹⁴ S'ha calculat que per impartir els elements «bàsics» del currículum a l'ESO es requereix el 63% de l'horari, en lloc del 55% inicialment previst a la LOCE.

de desembre¹⁵, la qual permetia l'increment d'un 10% de l'horari mínim dedicat als ensenyaments de l'àrea lingüística (en relació amb l'horari total de cada etapa), amb l'únic requisit que es respectés una proporcionalitat en els horaris corresponents a cadascuna d'aquestes assignatures. Les prescripcions horàries de l'annex II dels RD 831/2003 i 832/2003 ara assenyalen que «De acuerdo con lo establecido en el artículo octavo, apartado 2, de la Ley Orgánica 10/2002, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación, las Comunidades Autónomas que tengan, junto con la lengua castellana otra lengua oficial, dispondrán para la organización de las enseñanzas de dicha lengua, del diez por ciento del horario escolar total que se deriva del presente Anexo. En todo caso, el horario escolar correspondiente a las enseñanzas comunes de la Lengua Castellana y Literatura será, como mínimo, de 3 horas semanales para cada curso».

Per consegüent —i de manera similar al que succeïa en l'educació primària—, d'acord amb la nova programació horària de les àrees lingüístiques: *a*) es limita el nombre d'hores que s'han de dedicar al coneixement de la llengua oficial pròpia de Catalunya (com a màxim un 10% de l'horari escolar total); *b*) es determina el mínim d'hores que s'han de dedicar a la llengua castellana en cada curs (mentre que abans podien redistribuir-se proporcionalment en el conjunt de l'etapa), i *c*) s'estableix una distribució fixa per cursos

¹⁵ L'annex I d'ambdues normes establia, en relació amb els ensenyaments mínims de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat: «de acuerdo con lo establecido en el artículo 4 de la LOGSE, las Comunidades Autónomas con lengua oficial distinta del castellano, en relación con los horarios de las enseñanzas mínimas de las áreas del ámbito lingüístico, dispondrán del 10% del horario escolar total que se deriva del presente Anexo, para la organización de las enseñanzas de la mencionada lengua propia. En todo caso, garantizarán una distribución proporcional de dicho porcentaje entre las diferentes áreas lingüísticas.»

de les hores (3 setmanals) que s'han de dedicar a la llengua castellana.

Per tant, la regulació dels ensenyaments mínims de l'educació secundària obligatòria en el RD 831/2003¹⁶ i del batxillerat en el RD 832/2003¹⁷ implica crear una situació de desigualtat entre les dues llengües oficials de la comunitat autònoma, ja que el nombre màxim d'hores establert per a la llengua catalana és inferior que el nombre mínim d'hores que correspon a la llengua castellana. Com s'ha dit anteriorment, el fet de situar la llengua catalana en una posició de d'inferioritat no s'ajusta a als principis de llengua pròpia i de doble oficialitat del català i del castellà en la seva projecció sobre l'àmbit educatiu.

¹⁶ Atès el mínim fixat de 175 dies lectius per curs (que implica que el curs tindrà 35 setmanes de durada), el nombre mínim d'hores de llengua castellana és de 105 per curs. El nombre total d'hores d'aquest nivell educatiu és de 4.085 hores (xifra que s'obté de la suma de les hores previstes per a cada curs, tenint en compte que la distribució horària de l'annex II equival al 5% de les hores lectives en la resta de les comunitats autònomes). D'acord amb la regla esmentada del 10%, a la llengua catalana li correspon un total de 408 hores, davant d'un mínim de 420 hores de llengua castellana en la mateixa etapa educativa (vegeu taula 2).

¹⁷ El mínim de dies lectius es fixa en 175 per al primer curs i 165 per al segon. En nombre d'hores dedicades als ensenyaments lingüístics això significa: en el primer curs (35 setmanes de durada) un mínim de 105 hores de llengua castellana (tres per setmana), i en el segon curs (33 setmanes de classes) un mínim de 99 hores de llengua castellana, és a dir, 204 en total. El nombre total d'hores dels estudis de batxillerat és de 1.777 hores (que resulten de la suma de les hores dels dos cursos, d'acord amb els valors obtinguts de la manera indicada anteriorment). Per tant, a la llengua catalana li correspon un total de 178 hores, davant del mínim de 204 hores reservades a la llengua castellana (vegeu taula 3).

Taula 2. Hores de docència de castellà i català en l'educació secundària obligatòria segons el RD 831/2003

	Total hores docència	Mínim hores castellà	Màxim hores català
Primer curs	1000	105	?
Segon curs	969	105	?
Tercer curs	1054	105	?
Quart curs	1062	105	?
Total	4085	420	408

Taula 3. Hores de docència en el batxillerat segons el RD 832/2003

	Total hores docència	Mínim hores de castellà	Màxim hores català
Primer curs	915	105	?
Segon curs	862	99	?
Total	1777	204	178

3. LA INCIDÈNCIA EN EL MODEL LINGÜÍSTIC ESCOLAR VIGENT A CATALUNYA

El canvi de marc legal sobre els «ensenyaments mínims o comuns» obligarà la Generalitat a modificar la normativa vigent sobre el currículum dels ensenyaments no universitaris, aprovada en el marc de la LOGSE i de les normes reglamentàries que la desenvolupaven. A partir de l'examen dels criteris que regeixen l'organització curricular actual d'aquests ensenyaments, a continuació analitzem en quina mesura l'estructura dels currículums lingüístics es veu afectada per la normativa de desenvolupament de la LOCE.

3.1. Educació primària

L'organització actual dels estudis de primària es fonamenta en les possibilitats ofertes per la regulació descrita en el RD 1006/1991, que permetia: *a)* fer una distribució de les diferents àrees lingüístiques (llengua castellana, llengua catalana i llengua estrangera) en el 10% de l'horari total, de manera que la durada d'aquestes àrees s'ajustava proporcionalment; *b)* adaptar

l'horari del primer cicle, amb una introducció més tardana de la llengua castellana, d'acord amb la possibilitat de distribuir el nombre mínim d'hores assenyalades per a cada àrea en el conjunt d'aquest nivell educatiu; i *c)* establir una coordinació dels ensenyaments lingüístics, mitjançant la identificació d'unes estructures lingüístiques comunes al castellà i al català que s'imparteixen alternativament o simultàniament, i tenint en compte l'entorn lingüístic i la capacitat lingüística prèvia de l'alumnat, en el marc d'una o altra assignatura.

El Decret 95/1992, de 9 de març, pel qual s'estableix l'ordenació general dels ensenyaments de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria a Catalunya, estableix la distribució horària de les àrees lingüístiques¹⁸, alhora que reconeix als centres escolars la

¹⁸ En el cicle inicial de l'educació primària es reserven 385 hores a l'àrea de «llengua catalana, llengua castellana i literatura», distribuïdes de la manera següent: 140 hores de llengua catalana i literatura, 140 hores de llengua castellana i literatura, i 105 hores d'estructures lingüístiques comunes (després d'incrementar-se les 70 hores inicials en 35 hores més, Decret 179/2002, de 25 de juny).

possibilitat de determinar —d'acord amb certes pautes— la impartició de les estructures lingüístiques comunes en l'assignatura de català o en la de castellà. Això permet garantir l'aprenentatge de la lectoescriptura en català i introduir gradualment el castellà, de manera que al final de l'etapa s'assoleixin els objectius de coneixement previstos. Pel que fa als cicles mitjans i superiors de l'educació primària, es dediquen a llengua catalana, llengua castellana i literatura un total de 280 hores en cada cicle.

El RD 830/2003 crea diversos obstacles tècnics a l'adaptació de l'horari dels ensenyaments de primer cicle de l'educació primària per tal d'introduir la lectoescriptura en català i aplicar a grups determinats d'alumnes programes lingüístics específics¹⁹. Actualment, aquests programes són especialment necessaris per facilitar la incorporació de la població escolar procedent de la nova immigració a una comunitat dotada de dues llengües oficials²⁰. Si bé la regulació del RD 830/2003 no exclou directament l'aplicació dels programes d'immersió lingüística, obstrueix greument una possibilitat organitzativa constitucionalment avalada i que a més afavoreix la integració social (com reconeixia la STC 337/1994).

Cal destacar, finalment, que les modificacions introduïdes pel RD 830/2003

no es justifiquen en relació amb els objectius legals d'aquesta etapa educativa (vegeu l'art. 15.2.e de la LOCE, citat supra apartat 2.2), ja que no s'ha demostrat que els alumnes escolaritzats en un sistema d'equilibri de dues llengües oficials no assoleixin els objectius fixats com a bàsics per l'Estat pel que fa a la llengua castellana. Per tant, la reforma recent dels ensenyaments mínims està mancada d'una motivació objectiva, com podria ser les deficiències en el coneixement del castellà entre l'alumnat de Catalunya²¹. En tot cas, és clar que les minses diferències comparatives que s'hagin pogut detectar no justifiquen les modificacions substancials comentades, que limiten l'autonomia de la Generalitat en la configuració del currículum i fan difícil seguir amb l'actual organització dels ensenyaments lingüístics.

3.2. Ensenyament secundari obligatori i batxillerat

En el marc normatiu precedent, la normativa de la Generalitat sobre el currículum de l'ensenyament secundari obligatori i del batxillerat parteix dels principis següents: *a)* inclusió dels ensenyaments de català i castellà en una única àrea, cosa que permet distribuir proporcionalment les hores de llengua castellana, llengua catalana i llengua estrangera, i *b)* coordinació dels ensenyaments lingüístics a partir de la identificació d'unes estructures lingüístiques comunes al castellà i al català, que

¹⁹ La nova regulació elimina la possibilitat de redistribuir les 275 hores de llengua castellana (la qual cosa suposa un mínim de 4 hores setmanals de classe de llengua castellana al llarg de tot el cicle: així, 4 hores per 35 setmanes/curs per 2 cursos sumen 280 hores, que cobreixen les 275 mínimes exigides) i omet la previsió del RD 1006/1991, que donava la possibilitat d'adaptar l'horari del primer cicle de l'educació primària.

²⁰ El legislador estatal reconeix la importància d'aquest repte, «atès que el grau d'integració social i econòmica dels adults depèn, a mitjà i llarg termini, de la capacitat d'integració, per part del sistema educatiu, de nens i adolescents procedents de la immigració» (Exposició de motius de la LOCE).

²¹ En aquest sentit, els estudis d'avaluació coordinats per l'Institut Nacional de Calidad y Evaluación (els resultats relatius a Catalunya s'inclouen en l'informe elaborat pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu) demostren l'equiparació pràctica entre els resultats obtinguts en l'àmbit estatal i els obtinguts a Catalunya: així, si l'any 1995 s'apreciava una diferència entre el nombre d'encerts en l'àmbit estatal (64%) i a Catalunya (59%) en la prova de castellà, l'any 1999 el 65% d'encerts a l'Estat es corresponia amb el 64,61% d'encerts a Catalunya.

s'imparteixen alternativament (o simultàniament si els continguts ho requereixen) en les dues assignatures, amb una intervenció decisòria dels centres escolars (tot respectant el nombre mínim d'hores assenyalades per a cada àrea en el conjunt d'aquest nivell educatiu).

El Decret 179/2002, de 25 de juny, per a l'educació secundària obligatòria²², i el Decret 182/2002, de 25 de juny, relatiu a al batxillerat²³, estableixen una distribució del currículum de les àrees lingüístiques que, d'acord amb els principis assenyalats, pretén evitar les repeticions innecessàries de continguts comuns d'ambdues llengües. Així, en l'annex del primer s'explicita que, a partir de la finalitat bàsica de l'àrea de llengua catalana i castellana i literatura, «cal adequar l'activitat didàctica, i, si cal, els continguts i els objectius a les situacions concretes en què es trobi l'alumnat en relació amb cadascuna de les dues llengües, intensificant els mitjans d'aprenentatge de la llengua menys afavorida o menys coneguda (...). Un altre aspecte que neix de la perspectiva pedagògica és la col·laboració entre professors de llengua catalana i de llengua castellana. La necessitat d'evitar repeticions, de confluïr i posar-se d'acord amb una terminologia comuna, d'afavorir, mitjançant un plantejament d'activitats complementàries o paral·leles, l'eficàcia i transferència d'aprenentatges d'una matèria a una altra porta a un plantejament

que rendibilitzi els aprenentatges fets en qualsevol de les dues llengües. Ara bé, l'estudi de l'àrea ha de ser vist com un tot globalitzador, que troba especialment sentit en la comprensió i l'expressió orals i escrites.».

Així, en els currículums vigents relatius a aquests dos nivells educatius la part de llengua és comuna a ambdues matèries (a diferència dels textos literaris objecte d'estudi, que s'adscriuen a una o altra literatura), i s'hi indica, de manera orientativa, respecte dels conceptes propis de cada curs, els aprenentatges que poden realitzar-se des de cadascuna de les llengües (català i castellà), i que s'hauran d'aplicar després de manera pràctica en l'altra llengua²⁴.

Així doncs, tant pel que fa a la programació educativa de les àrees lingüístiques duta a terme per la Generalitat en relació amb l'educació primària, com pel que fa a l'aplicada als nivells superiors no universitaris, la incidència negativa dels RD 830, 831 i 832/2003 es palesa i es pot concretar des de quatre perspectives complementàries:

- a) Des de la perspectiva lingüística i de metodologia didàctica, dues àrees de saber molt properes i que comparteixen múltiples elements educatius es presenten en les normes estatals esmentades com a compartiments estancs, d'acord amb una visió segmentada del saber que és contrària a les tendències educatives actuals i als criteris establerts en el camp de la romanística.
- b) Des de la perspectiva del servei educatiu, la nova regulació implica la duplicitat d'hores dedicades a les mateixes activitats (que

²² Aquest decret modifica el Decret 75/1992, de 9 de març, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria a Catalunya, el Decret 96/1992, de 28 d'abril, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, i el Decret 75/1996, de 5 de març, pel qual s'estableix l'ordenació dels crèdits variables de l'ESO.

²³ Aquest decret modifica el Decret 82/1996, de 5 de març, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat, i el Decret 22/1999, de 9 de febrer, pel que s'adequa l'organització dels ensenyaments de batxillerat en el règim nocturn.

²⁴ Per exemple, l'annex del RD 179/2002 indica en l'apartat IV «Estudi de la llengua» que, en el primer curs d'ESO, s'impartirà a l'assignatura de llengua castellana els ítems *fonètica i ortografia, gramàtica i vocabulari temàtic*, mentre que es preveu que a llengua catalana es repeteixi l'ítem *fonètica i ortografia* i s'expliqui tot l'ítem *lèxic*.

afectarà els sis cursos d'educació primària, els quatre d'ESO i els dos de batxillerat en tots els centre públics i privats), i l'ús poc eficient dels recursos, ja que és possible que el mestre de català i el de castellà imparteixin continguts coincidents, al mateix grup d'alumnes en el mateix curs i amb un càrrega horària similar.

c) Des de la perspectiva organitzativa de l'Administració educativa catalana, aquesta nova regulació obstaculitza el tipus de distribució horària que es realitzava fins ara, a la vegada que s'imposa una organització horària amb la vulneració consegüent de les competències normatives i de gestió de la Generalitat.

d) Finalment, des de la perspectiva de l'autonomia pedagògica dels centres, la nova regulació retalla la capacitat d'intervenció d'aquests en la configuració final del currículum, la qual cosa pot dificultar-ne l'adaptació a les circumstàncies de l'entorn lingüístic específic i als requeriments de coordinació en l'explicació de les diferents àrees lingüístiques.

3. CONCLUSIONS I CONSIDERACIONS DE CARA AL FUTUR

El model lingüístic escolar aplicat a Catalunya ha permès, fins avui, donar un tractament raonable a les llengües catalana i castellana com a llengües vehiculars, i ha afavorit l'ensenyança coordinada de les àrees lingüístiques, d'acord amb la finalitat estatutària i legal d'assolir els objectius de coneixement paritari de les dues llengües en els diversos nivells educatius. A banda d'això, la configuració d'un model lingüístic escolar en el qual el català, com a llengua oficial i pròpia de Catalunya, es declara llengua normal i habitual de l'ensenyament, ha constituït un dels puntals de la normalització de la llengua catalana i ha afavorit la integració social.

A partir d'aquestes constatacions, és clar que el debat provocat pel desplegament de la LOCE al voltant del nombre d'hores de castellà a l'escola (dues, tres o quatre) és expressió d'una problemàtica juridicopolítica més àmplia. Com s'ha vist, el que aquestes normes estatals qüestionen és la capacitat de les comunitats autònomes de configurar models lingüístics escolars propis, en els quals els drets i deures lingüístics dels alumnes no han de ser necessàriament idèntics.

Així, pel que fa a les competències educatives de la Generalitat, la LOCE fa una interpretació nova de la competència bàsica sobre els currículums, d'acord amb la qual l'establiment d'un mínim comú denominador passa a convertir-se en una regulació reglamentària detallada dels «ensenyaments comuns», que incorre en un excés competencial respecte d'allò previst a l'article 149.1.30 de la CE. D'aquesta manera, s'impedeix que les comunitats autònomes puguin efectuar, des del seu àmbit competencial, una ordenació de l'ensenyament en el seu territori que assegni l'efectiva i completa ensenyança de les matèries o disciplines que integren els ensenyaments mínims i que, alhora, respecti les característiques i opcions pròpies de cada comunitat autònoma.

Aquests problemes generals s'agreugen, com s'ha vist, en les àrees lingüístiques pel tracte diferenciat que es dona a l'àrea de llengua castellana —l'única que resta blindada pel que fa a la dedicació i distribució horària— i per la limitació de les hores que es poden dedicar a l'organització de l'ensenyament de la llengua oficial pròpia. El nou marc dificulta la configuració per part de la Generalitat d'un plantejament curricular coherent, en què tant els aspectes culturals específics com els que corresponen al coneixement dels dos idiomes oficials rebin el tracte igualitari que ha permès assolir amb

èxit apreciable els objectius cognitius corresponents a cada etapa educativa.

En segon terme, des de l'òptica de la normalització lingüística, la nova estructura curricular i horària dels ensenyaments comuns qüestiona l'exigència constitucional i estatutària d'oferir un ensenyament suficient i eficaç de les llengües oficials, ja que fa una estructuració del currículum que crea una situació de desequilibri en perjudici de la llengua pròpia i del procés de normalització. La situació provocada —que no es correspon amb els objectius inicialment declarats per l'Estat—²⁵ pot comportar, en certs aspectes, relegar el català i les altres llengües oficials al nivell de llengua estrangera²⁶, quan és palès que els objectius pedagògics fixats per la LOCE són en ambdós casos distints.

Per tot això, els problemes que l'actual regulació estatal dels currículums pot implicar de cara al futur no són menors. Així es feia evident en els recursos d'inconstitucionalitat que van interposar contra la LOCE el Govern i el Parlament de Catalunya —i també altres comunitats autònomes— i en els conflictes de competències mitjançant els quals s'impugnen els RD 830, 831 i 832/2003. Amb tot, el retard amb què acostuma a pronunciar-se el Tribunal Constitucional comporta —fins i tot en el cas d'una sentència final favorable— que l'aplicació de la normativa estatal ja hagi produït efectes (és prevista l'entrada en vigor de la nova regulació a l'inici del nou curs escolar). Per consegüent cal suggerir d'altres vies, com l'exercici de la facultat que té l'Estat de canviar en qualsevol moment les

normes bàsiques o bé una actuació autonòmica de desenvolupament de la normativa «bàsica» estatal que, emparada en la competència plena de la Generalitat en matèria d'ensenyament, tracti de minimitzar-ne els efectes més clarament oposats al model lingüístic escolar català²⁷.

Al dessor de l'aparença tècnica i d'una complexitat i detall inusuals, les normes jurídiques que disciplinen els currículums escolars expressen i condicionen unes representacions socials i individuals de les llengües que s'ensenyen com a matèria d'estudi o s'empren com a vehicle docent. En la mesura que es tracta d'un àmbit jurídic sotmès a canvis freqüents, és important vetllar des dels diversos àmbits implicats per tal de garantir la continuïtat d'un model escolar que permeti articular de manera adequada l'ensenyament del català, com a llengua pròpia de Catalunya, en un context de doble oficialitat lingüística i de valoració del plurilingüisme.

4. BIBLIOGRAFIA

DIVERSOS AUTORS (1994). *La lengua de enseñanza en la legislación de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

MARTÍ i TORRES, R. (1993). *La conflictivitat competencial en l'àmbit de l'ensenyament*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

MILIAN i MASSANA, A. (1995). «La intervención de los poderes públicos en las

²⁵ El Documento de bases para una Ley de Calidad de la Educación, d'11 de març de 2002, preveia que «cada Comunidad Autónoma con lengua cooficial programará, además, la enseñanza de ésta en las mismas condiciones que la lengua castellana».

²⁶ Per exemple, en el segon i tercer cicle de l'educació primària es preveuen 143 hores de llengua estrangera i 168 de llengua catalana, davant de les 275 de llengua castellana.

²⁷ Pocs dies abans de les eleccions al Parlament de 16 de novembre de 2003, es feien públics uns avantprojectes de decrets d'ordenació curricular, els quals reiteraven els principis d'autonomia pedagògica dels centres (previstos també a l'article 68 de la LOCE) i de coordinació entre els ensenyaments de l'àrea lingüística, d'acord amb l'objectiu de coneixement paritari de les dues llengües oficials, que recull també la LOCE. Els textos foren tramesos al Consell Escolar de Catalunya, òrgan consultiu específic que pot fer consideracions de legalitat i d'oportunitat.

determinaciones lingüísticas relativas a la enseñanza: modelos y límites». *Revista Vasca de Administración Pública*, 42, 43-73.

PAREJO ALFONSO, L. (1999). «El sistema de conjunció lingüística en l'ensenyament no universitari». *Estudis jurídics sobre la Llei de política lingüística*. Barcelona/Madrid: Institut d'Estudis Autònòmics/Marcial Pons, 259-304.

VERNET i LLOBET, J. (coord.). (2003). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània.

VILA i MORENO, F. X. (2000). «Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana». *Revista de Llengua i Dret*, 34, 169-210.

WODAK, R.; D. CORSON (ed.). (1997). *Encyclopedia of Language and Education. Language policy and political issues in education* (vol. I). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.